

MİHRİŞAH VÂLİDE SULTAN SU BENDİ

Habibe KAZANCIOĞLU*

Öz

Bütün canlıların hayat kaynağı olan su, medeniyet tarihinin vazgeçilmez unsurudur. Bundan dolayıdır ki tarih boyunca su tesislerindeki gelişmişlik, devletlerin medeniyet düzeyleri hakkındaki en önemli ipuçlarından biri olmuştur. Eski İstanbul, üç tarafı sularla çevrili tarihî bir yarımada olmasına rağmen içme suyu bakımından şanslı bir şehir değildir. Dolayısıyla su ihtiyacı, tarihin her döneminde şehrin başta gelen sıkıntılarından biri haline gelmiştir. Osmanlı Devleti, su ihtiyacını karşılamak için nehir ve dere gibi yüzey sularının önlerine "bend" adı verilen setler çekerek suları buralarda biriktirmiş, şehrin belirli noktalarına yaptıkları maksemelerden, isâle hatlarıyla çeşmelere ve sebillere su vermiştir. Osmanlı Devleti'nde varlığına şahit olduğumuz bentlerin başta padişahlar olmak üzere hânedân üyeleri tarafından hayır kazanmak amacıyla, vakıf olarak inşa edildiği bilinmektedir. Padişah III. Selim'in annesi Mihrişah Vâlîde Sultan da hayır kazanmak gayesiyle kendi bütçesinden günümüzde İstanbul'un Sarıyer İlçesi'ne bağlı Bahçeköy Beldesi'nde, daha sonra kendi ismiyle anılacak olan bir bent yaptırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Su, İstanbul, Vakıf, Bent, Su Sistemi.

Mihrişah Vâlîde Sultan Water Bend

Abstract

As water is all the life source of living, it is also a crucial element of the history of civilisation. Because of this, the development of water facilities throughout the history provides important clues about the state of the level of civilisation. Although old Istanbul, which is a historic peninsula is surrounded by water on three sides, it is not a lucky city in terms of drinking water. As a consequence, not having enough drinking water has been a problem in every period of history. The Ottoman Empire had found a solution by setting dam that is named "bend" in front of rivers and streams to slow or prevent the rapid run-on of irrigation water so that water is accumulated and distributed to fountains and kiosks (which were built for the dispensing of free drinking water.) in different points of the city by transmission lines. The dam which were built by the Ottoman Empire and still standing in our time were built mainly by Sultans of the Ottoman Empire and their family members as a wakf institution in order to gain reward from God. Sultan III. Selim's mother, Mihrişah Vâlîde Sultan was one of those family members who had a "bend" built in Istanbul, Sarıyer by using her own budget in order to gain reward from God. This bend was later to be called with her name; Mihrişah Vâlîde Sultan Water "Bend".

Key Words: Water, Istanbul, Waqf, Dam, Bend, System Water.

Giriş

Farsça'da "bağ, ip, kemer,"¹ gibi anlamlara gelen bendin sözlük anlamı "su-yu biriktirmek için önüne yapılan büyük kâgir set"² olup terim anlamı "Bir vadiden akan suları veya o vadinin etrafına yağan yağmurları vadinin önüne bir set, bir duvar yapılarak toplanıp hususi bir mecra ile istenilen yere,

* Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi (habibekazancioglu@trakya.edu.tr)

1 Mehmet Kanar, *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Birim Yay., 1993, s. 113.

2 Doğan Hasol, *Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul: Yem Yay., 1975, s. 82.

istenildiği zaman ve lüzumu kadar akıtmaya yarayan su tesislerine verilen isimdir.”³ Suyu toplayıp daha sonra kontrollü bir şekilde kullanmak gayesiyle yapılan bu yapılar için günümüzde Fransızca *barrage* kelimesinden Türkçemize geçen “baraj” sözcüğü kullanılmaktadır.⁴

Bentler, devletlerin su sisteminde önemli yer tutan yapılardır. İstanbul’da bilinen ilk su sistemi Roma (mö. 27-ms.395) devrine aittir. Roma ve Bizans döneminde büyük değişikliklere uğrayan İstanbul suyolları ve su bentlerinin bazıları Osmanlı döneminde İstanbul’un fethinden hemen sonra Fatih Sultan Mehmed’in ferhmanıyla tespit edilip bakım ve onarımları yapılmıştır. Ayrıca bu dönemde yeni su kaynakları bulunmuş ve ek isâle hatlar inşa edilmiştir.⁵

Fatih Sultan Mehmed dönemi İstanbul’unun su sisteminde, eskilerin tamir edilip yenilerinin eklenmesiyle önemli bir adım atılmıştır. Ancak İstanbul’un su ihtiyacının tam olarak karşılanıp bol suya kavuşturulması Kanunî Sultan Süleyman döneminde gerçekleşmiştir. Kânûnî’nin bu yönde yaptığı en büyük hizmet, ilk kez Roma döneminde Belgrad Ormanları’ndan İstanbul sur içine su getirmek gayesiyle yapılan suyolunun ihyası ve yeniden inşa edilmesidir.

Kanunî Sultan Süleyman, şehrin artan nüfusunun su ihtiyacını karşılamak üzere Mimar Sinan’ı görevlendirmiş ve Osmanlı döneminde *Kırkçeşme Suları* olarak isimlendirilen Roma döneminin suyollarını takiple Belgrad Ormanları’ndan su getirilmesini, emretmiştir. Evliya Çelebi’nin naklettiğine göre Mimar Sinan padişaha bu suyun şehre gelebilmesi için yol boyunca altın keselerinin uç uca dizilmesi gerektiğini söylemiş, Kanunî Sultan Süleyman ise “Değil uç uca, yan yana dizilmesini dahi kabul edeceğini” ifade etmiştir.⁶ Bu emir üzerine Mimar Sinan Roma Döneminden kalan Kırkçeşme

3 Osman Nuri Ergin, “Bend”, *İslam Ansiklopedisi (İA)*, İstanbul: MEB Yay., 1986, II, 514.

4 *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay., 1988, I, 141.

5 Tursun Bey, *Tarih-i Ebu'l-Feth* isimli eserinde bu konuyu “Meğer İstanbul’a eski mamurluk devrinde, altı yedi günlük yoldan su getirilmiş. Eski su yolları bulundu. Dağları delip zemine müvazi derelerden, tak ve kemerler vasıtasıyla nehirler akıtmışlar. Fakat bütün bu eserler bakımsızlık ve tabiatın tesiriyle harap olmuş. Sultan bunların imarı için bilgin mühendis ve ustalar getirtip göçmüş takların kaybolmuş yollarını yeniletti. Bu arada yollar üzerinde nice kaynaklar bulundu. Ve coşkun bir nehir halinde bütün yayla suları şehre getirildi. Getirilen bu su, saraylara, hamamlar ve mahallelere taksim edildi. Ayrıca müsait bir kemere kırk çeşme yaptırıldı” şeklinde aktarmaktadır. Tursun Bey, *Tarih-i Ebu'l-Feth*, haz. A. Mertol Tulum, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., 1977, s. 69-70.

6 “... Padişahım eğer bu hayrat-ı azim sana müyesser olursa ta bu mahalden İslambol’a on bir saat menzildir. Kîseleri uc uca dizüp bu kadar malı feravan iderseniz bu hayrat size nasip olur ve illa bu hayrata bu müluk kâdir değildir. Şafî haber budur padişahım” deyince he-man Süleyman Han “Ey Mimar Sinan hele şu âb-ı nâb İslambol’a hendese üzere gitmek mümkün müdür? “Beli padişahım mümkündür. Nehr-i azim gibi cereyan ider.” Didi. “Eyi imdi sen kiseleri uc uca dizersen bu su İslambol’a varır” “İnşallah hakir kiseleri yan yana ve

Sularını ihya, ıslah ve tevsi ederek İstanbul'a su getirmiş ve şehrin su ihtiyacının karşılanmasını sağlamıştır.

XVIII. yüzyılda Haliç'in kuzeyi, Beyoğlu, Galata Boğaz'ın batı sahili ve özellikle bahriye tesislerinin bulunduğu Kasımpaşa'da, nüfus yoğunluğunun artması üzerine su kıtlığı baş göstermiştir. Bundan dolayı ilk kez Sultan III. Ahmed zamanında *Taksim Suları* adıyla Bahçeköy'deki derelerden şehrin Galata, Kasımpaşa, Beyoğlu ve Beşiktaş semtlerine su getirilmesi için bent inşası düşünülmüş ancak o dönemdeki iç karışıklıklar sebebiyle sadece düşünce aşamasında kalmıştır.⁷ Taksim Suları İsale Hattı'nın yapımı ancak 1731'de gerçekleştirilmiştir. Özellikle yaz aylarında suyun azalması üzerine, yağışlı mevsimlerde suyu biriktirmek gayesiyle Taksim Suları'nı oluşturan Bahçeköy'deki dereler üzerine bent yapımına karar verilmiş ve 1750-1839 tarihleri arasında Topuzlu Bent, Vâlide Bendi ve Sultan Mahmud Bendi olmak üzere üç tane bent inşa edilmiştir.

Bu çalışmada Vâlide Bendi olarak bilinen Mihrişah Vâlide Sultan Bendi üzerinde durulacaktır.

1. Mihrişah Vâlide Sultan (d. 1746 - ö. 1805)

Mihrişah Sultan, Sultan III. Mustafa'nın zevcesi, Sultan III. Selim'in ise annesi olup Emine Mihrişah olarak da bilinmektedir. Gürcü asıllı olduğu rivayet edilmekle birlikte Ceneviz kökenli olduğuna dair bilgiler de vardır. Saraya nasıl geldiği konusunda kesin bir bilgi yoksa da cariyelerden olduğu, iyi bir eğitim ve terbiye aldığı bilinmektedir. 27 Cemaziyelevvel 1175 (24 Aralık 1761) tarihinde şehzâde Selim'i dünyaya getirdikten sonra, Sultan III. Mustafa'nın diğer üç *kadın efendisinden*⁸ daha kıdemli ve büyük şehzâdenin de annesi olmasından dolayı "Başkadın" unvanını almıştır.⁹

Mihrişah Sultan'ın itibarını arttıran en önemli sebeplerden birisi ise tam otuz üç sene aradan sonra hanedâna bir şehzâde vermesidir. Zira Sultan III. Ahmed'in çocuk yaşta vefat eden şehzâdesi Seyfeddin'den sonra tam otuz üç sene süreyle, tek bir şehzâde dahi dünyaya gelmemiştir. Şehzâde Selim,

hemyan hemyan muttasıl iki konak dizeyim..." Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, haz. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul: Yapı Kredi Yay., 1995, I, 66.

7 Naci Yüngül, *Taksim Suyu Tesisleri*, İstanbul 1957, s.35; Çeçen, *Taksim ve Hamidiye Suları* İstanbul: İstanbul Belediyesi Sular İdaresi Yay., 1992, s. 38.

8 Kadın Efendi: Padişahların nikâhlı kadınları hakkında kullanılan bir terimdir. Kadın efendiler dört tane olup birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü diye anılırlardı. Kadın efendilerin çoğu, sırası gelince yani erkek çocuklarından biri tahta çıkınca "Vâlide Sultan" unvanını alırdı. Bilgi için bkz. (Mehmet Zeki Pakalın *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: MEB Yay., 1993, II, 126-127.)

9 Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, İstanbul: Oğlak Yay., 2008, s. 332.

Topkapı Sarayı'nda doğduğu zaman yedi gün yedi gece süren *şehrâyin* şenlikleri ve üç gece de *deniz donanması* yapılmıştır.¹⁰

Sultan III. Mustafa'nın h. 1188 (m. 1774) yılında ansızın ölmesi üzerine Mihrişah Sultan, Eski Saray'a gönderilmiştir. Sultan I. Abdülhamid'in on beş yıl süren saltanatı boyunca Şehzâde Selim, Topkapı Sarayı'nda *Kasr-ı Uzlet* de denen kafes hapsinde, Mihrişah Sultan ise Eski Saray'da kapalı kalmıştır. Sultan III. Selim, amcası Sultan I. Abdülhamid'in vefatı üzerine 11 Recep 1203 (7 Nisan 1789)'te tahta çıkmış ertesi gün de vâlikesini saraya naklettirmiştir.¹¹

*Vâlîde Alayı*¹², Bâb-ı Hümâyûn'dan içeri girip sağ taraftaki *Has Fırın*'ın önüne gelince Sultan Selim, vâlikesini karşılayıp üç defa temennâ edip arabanın sağından açılan penceresinden annesinin elini öpmüş ve önüne düşüp Harem-i Hümâyûn'a getirmiştir.¹³ Ertesi gün Hatt-ı Hümâyûnla *Mehd-i Ulyâ-yı Saltanat*¹⁴'in sarayı şereflendirdiği sadrazama bildirilmiş, devlet erkânı Mihrişah Sultan'a hediyeler göndermiş bundan böyle Mihrişah Sultan, "Vâlîde Sultan" unvanını almıştır.¹⁵

Sultan III. Selim, Topkapı Sarayı Harem dairesinin vâlîde sultanlara mahsus bölümünü annesi için kapsamlı bir tadilatın geçirtmiştir. Sultan Selim'in her gün vâlikesinin dairesine geçerek sohbet ettiği, şehir meselelerini görüştüğü rivayet edilmektedir. Sultan Selim, annesine karşı son derece sevgi beslemesine rağmen Mihrişah Vâlîde Sultan bunu hiçbir zaman kötüye kullanmamış, devletin idarî ve siyasî işlerine karışmamıştır. Bundan dolayı hakkında fazla bilgi yoktur. Duygulu, sakin yaratılışı, nazik bir saray kadını olan Vâlîde Sultan, daha ziyade dindarlığı ve hayırseverliği ile tarihe geçmiştir.¹⁶

22 Recep 1220'de (16 Ekim 1805) altmış yaşlarında Topkapı Sarayı'nda vefat eden Mihrişah Vâlîde Sultan'ın cenazesi Edirnekapi'dan Eyüp'e götürülerek inşa ettirdiği imâretinin yanındaki türbeye gömülmüştür.¹⁷

10 İbrahim Pazan, *Padişah Anneleri*, İstanbul: Babüli Kültür Yay., 2007, s. 117.

11 Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 332.

12 III. Murad'dan itibaren yeni hükümdarın vâlikesinin Eski Saray'dan alınıp, Yeni Saray'a naklolunması esnasındaki teşrifat ve merasime Vâlîde Alayı denirdi. (Bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1984, s. 154.)

13 Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s. 155.

14 *Mehd-i Ulyâ-yı Saltanat: Osmanlı Devleti'nde padişahların anneleri için kullanılan bir ifadedir.*

15 Can Alpgüvenç, *Hayırda Yarışan Hanım Sultanlar*, İzmir: Kaynak Yay., 2010, s.129.

16 Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 334.

17 İsmet Parmaksızoğlu, "Mihrişah Vâlîde Sultan", *Türk Ansiklopedisi*, Ankara: MEB Yay., XXIV, 154.

Mihrişah Sultan, 1793 yılında Hasköy'de Humbaracılar Kışlası'nın ortasına bir câmi¹⁸; 1801'de Levent Kışlası'nın bahçesine câmi, çeşme ve sıbyan mektebi; 1795'te Eyüp'te Bostan İskelesi'nde imaret, mektep, kütüphane sebil ve kendi türbesinden oluşan bir külliye¹⁹; 1792-1803 yılları arasında biri Boyacıköy'de diğeri Küçüksu'da olmak üzere birer câmi; 1796 yılında Çaşnigir Zeynep Usta'nın ruhunu şâd etmek için Eminönü ile Balıkpazarı arasında bir çeşme yaptırmıştır. Ancak bu çeşme daha sonra Mihrişah Vâlide Çeşmesi olarak anılmıştır. 1797 yılında Beşiktaş'ta Kılıçali Mahallesi'nde bir çeşme; 1801' yılında Eyüp'te kendisi için yaptırdığı türbenin iki yanına iki çeşme; çocukken vefat eden kızı Hibetullah Sultan adına 1791 yılında Üsküdar İhsaniye'de bir çeşme, yine çocuk yaşta vefat eden diğeri kızı Fatma Sultan için 1797 yılında Fındıklı Mollabayırı'nda bir çeşme ile 1805 yılında Yeniköy'de yaptırdığı çeşme hayratlarından bazılarıdır. Vâlide Sultan, bu hayratlarından başka Kasımpaşa Mevlevîhânesi ile Kağıthâne'deki Silahdâr Yusuf Ağa Câmi'i'ni de tamir ettirmiştir.²⁰

2. Mihrişah Vâlide Sultan Bendi (Vâlide Bendi)

Osmanlı Devleti'nde, halkın su ihtiyacının büyük bir kısmı bizzat devlet tarafından yaptırılan su tesisleri ile karşılanırken bir kısmı da hayır sahibi kimselerin yaptırdıkları bent, çeşme ve sebil gibi vakıf müesseseleri vasıtasıyla karşılanırdı.

Çeşme veya sebil gibi vakıf su tesisleri orta ölçekli zenginler tarafından yaptırılırken, bent gibi inşası, bakımı ve tamiri oldukça maliyetli olan su tesisleri padişahlar ve hanedan üyeleri tarafından tamamen hayır kazanmak amacıyla, vakıf olarak inşa edilirdi. Nitekim konumuz olan bendin vakfiyesinde bu husus "*Mihrişah Vâlide Sultan-ı aliyyetü'ş-şân hazretleri ibâdullaha kemâl-i merhamet ve şefkatlerinden nâşi hasbeten lillahi'l-kerîm ve taleben li merzât-i Rabbü'r-rahîm mâ-i lezîz-i merkûme sayfen ve şitâen ale'd-devâm kemâl-i vüus'at ile bend-i merkûmdan mu'ayyen olan mahallere...*" ifadesiyle kayda geçirilmiştir.

Vâlide Bendi, günümüzde Sarıyer (İstanbul) sınırları içinde yer alan Bahçeköy'deki İstanbul'un önemli akarsularından Kâğıthane Deresi *katma*²¹larından Acıelma Deresi'ne tâbi Arabacı Mandırası Deresi'nin doğu kolu üzerine inşa edilmiştir. Bent, Osmanlı döneminde İstanbul'un Beyoğlu, Galata

18 Bilgi için bkz. Süleyman Faruk Göncüoğlu, "Humbarahane ve Camii", *DİA*, XVIII, 353-355.

19 Bilgi için bkz. Sevgi Parlak, "Mihrişah Vâlide Sultan Külliyesi" *DİA*, XXX, 42-44.

20 Mihrişah Vâlide Sultan'ın vakıf eserleri için bkz. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, 335; Pazan, *Padişah Anneleri*, s. 118-119; M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1980, s. 99.

21 Katma: Ana ve esas kaynaktan ayrı olarak sonradan dâhil olan sulara verilen addır.

ve Boğaz sahillerindeki mahallelerinin içme suyunu sağlayan Taksim Suları Tesisleri'nden kabul edilmektedir.²²

Sultan III. Selim'in sır kâtibi Ahmed Efendi tarafından tutulan *Rûznâme*²³'de Mihrişah Vâlide Sultan Bendi'nin inşasının başlangıcından bitişine kadar geçen süre hakkında önemli bilgiler yer almaktadır.

Rûznâmeçi Ahmed Efendi'nin aktardığı bilgilere göre bendin inşa gayesi, Kırkçeşme Suları kapsamında olup İstanbul sur içinin su ihtiyacını karşılayan Büyük Bent (Bend-i Kebîr) ile Tophâne Suyu olarak bilinen Sultan Mahmud Bendi'ne ilave su kaynağı sağlamak diğer yandan yaz günlerinde Tophâne'deki *Topcıyân* ve *Arabacıyân*²⁴ erleri ile Tophâne, Galata ve Beşiktaş halkının çektikleri su sıkıntısını ortadan kaldırmaktır.²⁵ Vâlide Sultan'ın bu bendi inşa ettirmesindeki bir diğer gaye de Eyüp'te inşa ettirdiği hayratlarına su temin etmektir.²⁶

Tamamen hayır kazanma niyetiyle yaptırılan bu bendin inşaatını kontrol etmek için Sultan III. Selim h. 1211 (m. 1796) Muharrem ayının on altıncı perşembe günü tebdîl-i kıyâfet ve dört çifte *zevrağçe* (sandal, kayak) ile Büyükdere'ye inmiş, buradan da atlı olarak Bahçeköy'e gelmiştir. Padişah, burada Vâlide Sultan'ın kethüdâsı Yusuf Ağa tarafından karşılanmış, burada kahvaltı edip bir süre istirahat ettikten sonra bendin inşa alanına gitmiştir. İnşaatın gidişatı hakkında bilgi alan Padişah, o sıralarda üçte biri tamamlanan bendin kasım ayına kadar tamamlanmasını *Bina Emini*²⁷ Hüseyin Ağa'ya tembih edip, çalışanlarını çeşitli hediyelerle mükâfatlandırmıştır. İnşaatı bu şekilde teftiş eden Sultan Selim, Kethüdâ Yusuf Ağa'nın konağına dönüp burada yemeğini yedikten ve ikinci namazını kıldıktan sonra yine atlı olarak Büyükdere'ye gitmiş oradan da Bebek Kasrı'na geçmiş, buradaki mehtâb eğlencesinden sonra da Beşiktaş'taki sâhil sarayına dönmüştür.²⁸

22 Yüngül, *Taksim Suyu Tesisleri*, s. 21.

23 Ahmed Efendi, *Rûznâme*, haz. Sema Arıkan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993, s. 224-225.

24 Osmanlılarda top dökmek ve top kullanmak üzere kurulan askeri ocağa Topçu Ocağı, askerine topcıyân, top arabalarını kullanan askerlere ise arabacıyân denilmekteydi.

25 Ahmed Efendi, *Rûznâme*, s. 224.

26 Saadi Nazım Nirven *İstanbul Suları*, İstanbul: İstanbul Halk Basımevi, 1946, s. 113.

27 Bina Emini: Padişahlara mahsus saray, câmi veya emsali binaların yapımından ve tamirinden sorumlu kimseye verilen unvandır. Mimar binanın inşasından sorumluyken, Bina Emini bina için yapılacak harcamalardan sorumludur. (Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, 234.)

28 Ahmed Efendi, *Rûznâme*, s. 224-225.

Bendin tam ortasında, mermer üstüne dört sütun halinde yazılmış olan kitâbeye²⁹ göre bendin bitiş tarihi h. 1211 (m. 1796)'dir.

Mihrişah Vâlide Sultan tarafından vakıf olarak inşa edilen bendin bitiminden sonra 25 Recep 1211 (24 Ocak 1797) tarihinde bendin vakfiyesi düzenlenmiştir.³⁰ Vakfiyede geçen bilgilere göre;

a- Bent, Sultan I. Mahmud'un Bahçeköy'de Eskibağlar Deresi civarında inşa ettirdiği *Bend-i Atık* (Eski Bent, I. Sultan Mahmud Bendi, Topuzlu Bent) ile h. 1074 yılında Sultan Mehmed'in annesi Hatice Sultan tarafından yaptırılan *Vâlide Havuzu* arasında, Sultan Bayezid-i Veli'nin vakıf arazilerinden *Arabacı Mandırası* olarak bilinen mevkide inşa edilmiştir.³¹

b- Vâlide Bendi'nden Topuzlu Bend'e su takviyesi yapıp, vâkıfenin arzu ettiği yerlere de su verildikten sonra, eğer bentte su artarsa, artan suyun İstanbul Bendi³²'ne -suyunun azalması ve su sıkıntısı çekilmesi durumunda- aktarılması şart koşulmuştur.³³

c- Vâlide Bendi'nin inşaatı tamamlandıktan sonra bentte biriken su, yine Vâlide Sultan tarafından yapılan bir mecra ile Topuzlu Bendi'nin suyuna dahil edilmiştir. Topuzlu Bendi'ne eklenen su miktarı hassas bir şekilde ölçülmüş ve 23 lüle³⁴ olduğu tespit edilmiştir. Bu 23 lüle suyun 16 lülesinin Eski Bent'ten istihkakı olan; fakat suyun yetersizliğinden dolayı istihkaklarını alamayan yerlere tahsis edilmesine karar verilmiştir. Geri kalan 7 lüle suyun 2 lülesi "mecra hakkı" olarak bırakılmış, diğer 5 lülesi ise Beyoğlu Maksemi'nden (Taksim Maksemi) dağıtılmak üzere Vâlide Sultan'ın tasarrufuna bırakılmıştır.³⁵ Bu 5 lüle su, başlangıçta bir galeri vasıtasıyla Karanlık Bent (Topuz Bendi, II. Osman Bendi, Kömürcü Bent)'in haznesine verilerek

29 Bendin kitabesinin latin harflerine çevrilmiş hali konuyla ilgili yayınlarda yer almakla birlikte ilk kez kim tarafından okunduğu tarafımızca tespit edilememiştir. Ancak konuyla ilgili en eski kaynak olan *İstanbul Suları* isimli eserde yer almış olması Saadi Nirven tarafından okunduğunu düşündürmektedir. (Kitabe İçin bkz. Nirven, *İstanbul Suları*, s.113-115; Yüngül, *Taksim Suyu Tesisleri* s. 22; Şinasi Acar, *Bentler ve Sinan'ın Suyolu*, İstanbul: Biryıl Kültür Sanat Yayınları, 2010, s. 26.

30 Vakfiye, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)'nde 636 numaralı defterin 71-84 sayfaları aralığındadır. Vakfiye, Mihrişah Vâlide Sultan'ın diğer hayratlarını da konu almakta olup bent ile ilgili kısım 73-74; 78 sayfadadır.

31 VGMA, Mihrişah Vâlide Sultan Vakfiyesi 636 /71/2.

32 Bu bent Kırkçeşme Su Tesisleri'nden olup İstanbul Sur içine su temin eden Bend-i Kebir'dir.

33 VGMA, Mihrişah Vâlide Sultan Vakfiyesi 636 /71/2.

34 Lüle: Osmanlı Dönemi'nde kullanılan su ölçü birimlerindedir. Yuvarlak bir küre şeklinde ve otuz dirhem bir kurşunun girebileceği kadar bir delikten akan su miktarıdır. (Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, 372: Günümüzdeki hesaplamalara göre bir lüleden geçen su miktarı dakikada 36 litredir.(1lüle = 4 kamaş = 8 masura = 32 çuvaldız = 64 hılal: 36 litre/dakika) Şinasi Acar, "Belgrad Ormanları'ndaki Bentler", *Yapı Dergisi*, 2007, sayı: 309, s. 52.

35 VGMA, Mihrişah Vâlide Sultan Vakfiyesi 636 /71/2.

Kırkçeşme Su Tesisleri'ne katılmıştır. Bu tesis vasıtasıyla Vâlide Sultan'ın Eyüp'teki hayratlarına su verilmiştir.³⁶

d- Günlük yirmi beş akçe maaşla iki kişi, yine günlük yirmi akçe maaş karşılığında bir kişi, toplamda işinde mâhir üç kişi *suyolcu* olarak görevlendirilmiştir. Bu kişilerin görevi bendi devamlı olarak temizlemek, Sultan Mahmud Bendi'ne (Topuzlu Bent) gelinceye kadarki mecraların gerekli olan yerlerinin tamirini, bakımını ve temizliğini yapmaktır.³⁷

Bendin inşası tamamlandıktan sonra 6 Temmuz 1797 (11 Muharrem 1212) tarihinde padişah ve vâlidesi için buraya bir *binîş* (gezi) düzenlenmiş, Beşiktaş'tan deniz yoluyla Büyükdere'ye buradan da Bahçeköy'e kadar at arabalarıyla gidilmiştir. Padişah ve vâlidesi, bendin hemen yanı başına inşa edilmiş olan *Kasr-ı Hümâyûn*'da bir süre istirahat etmiştir. Daha sonra Vâlide Sultan tarafından geziye katılan misafirlere derecelerine göre çeşitli hediyeler verilmiştir. Ayrıca Vâlide Sultan, kethüdâsı Yusuf Ağa'ya samur kürk giydirip ihşanda bulunduktan sonra bina emini ve inşaatın yapımında emeği geçen diğer çalışanlara da ihşanlarda bulunmuştur. Yapılan bu merasimden sonra padişah, vâlidesi ve misafirlerle birlikte Bahçeköy'deki Fıstıklartı mesiresinde kurulmuş olan Otağ-ı Hümâyûn'a gelerek buradaki ikram ve saz faslına katılmıştır.³⁸

Vâlide Bendi'nin göl alanı 53 bin m², göl hacmi ise 225 m³ tür. Gövde uzunluğu 103.90 cm, gövde yüksekliği 11,25 cm, gövde kalınlığı dipte 6.32 cm tepede 4.75 cm olarak inşa edilen Vâlide Bendi'nin 56 lülesi olup günde 2.016 m³ su vermekteydi.³⁹

Bendin plandaki eksenini kırık hatlıdır. Gövde üzerine iki payanda yapılmıştır. Bent, kâgîr ağırlık barajı tipinde yapılmıştır. Üstü mermer kaplı olup

36 II. Mahmud Kırkçeşme Suları'na takviye olması için Kirazlı Bendi'ni yaptırdıktan sonra, Vâlide Bendi'nin sularını tamamen Taksim Tesisleri'ne bağlatmıştır. (Bilgi için bkz. Çeçen, *Taksim ve Hamidiye Suları* s. 55.)

37 VGMA, Mihrişah Vâlide Sultan Vakfiyesi, 636 / 71/2.

38 "... Onbirinci penç-i şenbih günü binîş-i Hümâyûn ile Büyükdere'den Vâlide-i muhteremeleri devletlü Mihrişâh Sultan Hazretlerinin müceddeden binâ ve ihyâsına muvaffak oldukları bağçe köyünde vâki' bende-i cedide teşrif ve kenar-ı bendde bina olunan Kasr-ı şâhânenin perende-i Mâbeyn tarîkiyle bir mîkdâr ârâm buyurulup müşârû'n-ileyhâ efendimiz tarafından bi'l-cümle binîş-i Hümâyûn ricâline alâ merâtibihim boğça ve atıyyeler i'ta buyurulup rikab-ı Hümâyûna keşide buyurulan donanmış esbe-süvâr ve kethüdâları olan Yusuf Ağa Hazretlerine samûr kürk taraf-ı mülükânenen iksâ buyurulup ve yani kalfaya vesâir hademe-i binâ ü bend ve itbâ' kethüdâyâ ihşân-ı mülükâne buyurulduktan sonra avdet ve Bağçe köyü mesiresi olan Fıstıklar altı nâm mahalde mazrûb otâğ-ı şâhânelerine nüzul buyurdular. Saz ile eğlenilüp ta'âmı tenâvül ve saat on buçuk' da avdet ve sâde nakkare ile gidildiği gibi Büyükdere'ye nüzûl ve filika-süvâr ve Kireç Burnu'nda salât-ı mağribi ba'del-edâ piyâde ile mehtâb olunarak Beşiktaş'a muâvedet buyuruldu..." Ahmed Efendi, *Rûznâme*, s. 253-254.

39 Acar, "Belgrad Ormanı'ndaki Bentler" s. 51.

hava tarafına doğru meyil verilmiştir. Bendin hava tarafının eğimi yatay 1.57 m, düşey 10.4 m'dir. Bendin hidrolojik bölgesi 1.825 km²'dir. Menba tarafında 12 cm kalınlığında, 113 cm yüksekliğinde mermer korkuluklar bulunmaktadır. Mermer korkuluklar yine mermer payandalarla tahkim edilmiştir.⁴⁰

Vâlîde Bendi suyunun, Taksim Suları Tesisleri'ne ilave edilmesiyle su miktarı iki katına çıkmış, bunun sonucu olarak Beyoğlu, Galata ve Boğaziçi mahallelerine çeşmeler yapılarak halkın su ihtiyacı büyük oranda karşılanmıştır.⁴¹

Vakıf sular, öncelikle vakfı yapan kimsenin bizzat yaptırdığı hayratlarının su ihtiyacını karşılamak üzere tahsis edilirdi. Daha sonra vakıf sahipleri, arzu ettikleri müessese veya kimselerin hanelerinde akıtılmak üzere ihsanda bulunurlardı. İstanbul Vakıf Su Defterleri'nde Mihrişah Vâlîde Sultan Bendi sularının nerelere tahsis edildiğine dair kayıtlar yer almaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Mihrişah Vâlîde Sultan Vakfı'nın mütevellisi Yusuf Ağa'nın verdiği temessüklerle vâkîfe tarafından 17 Ramazan 1211 (16 Mart 1797)'de Galatasarây-ı Hümâyûn'a bir *masura*⁴²; 15 Rebiülevvel 1212 (7 Eylül 1797)'de Unkapanı yakınındaki Şâzeli Şeyhi Ahmed Efendi Zâviyesi'ne yarım masura; Gurre-i Şevval 1211 (30 Mart 1797)'de Kasımpaşa'daki Mevlevîhâne'ye bir masura; 25 Zilkâde 1211 (22 Mayıs 1797)'de Tophâne'deki Kâdirîhâne'ye yarım masura; fî Rebiülevvel 1212'de (24 Ağustos-22 Eylül 1797) Beşiktaş'taki Mevlevîhâne'ye yarım masura; 17 Şevval 1214'de (13 Mart 1800) Eyüp'teki Lâlizâr Tekkesi'ne bir masura⁴³; 27 Cemâziyelâhir 1214'da (26 Kasım 1799) Galata Mevlevîhânesi'ne⁴⁴ bir masura su ihsan edilmiştir.

Vâlîde Mihrişah Sultan, bendinden elde edilen sulardan sadece kurumlara değil, kişilerin evlerinde veya inşa ettirdikleri hayır kurumlarında kullanılmak üzere de ihsanlarda bulunmuştur. Nitekim h. 1211 (m. 1796) senesine ait bir *hüccetten* edinilen bilgiye göre hazine vekili hizmetinde bulunan Bilal Ağa'ya Mihrişah Vâlîde Sultan Vakfı'ndan iki masura su ihsan edilmiştir. Bilal Ağa da bu suyu Tophâne'de inşa ettirdiği bir çeşme ile Beşiktaş'ta Mustafa Efendi Câmii karşısındaki eski bir câmiye bağlatmıştır. Ayrıca Fî Cemâziyelevvel 1213'te (25 Ekim 1798) bir masura suyun yarısı Yirmi Altıncı Yeniçeri Bölüğü Kışlası'na bağlanırken diğer yarım masurası ise Mehmed Odabaşı'nın, Çıkrıkçı Mahallesi'nde Mimar Sinan Câmii karşısında inşa

40 Çeçen, *Taksim ve Hamidiye Suları*, s. 51.

41 Yüngül, *Taksim Suyu Tesisleri*, s. 6.

42 Masura:1 lüle suyun 8'de birine karşılık gelmektedir. (1 Lüle su: 36 litre / dakika)

43 *Vakıf Su Defterleri Avrupa Yakası Suları II*, 120-127.

44 *Vakıf Su Defterleri Avrupa Yakası Suları II*, 140.

ettirdiği memşâlara⁴⁵ bağlanılmak üzere hibe edilmiştir. Ayrıca Gurre-i Zilkâde 1213'da (6 Nisan 1799) Tophâne'deki Firuzağa Câmîi'nin memşâlarına da yarım masura su ihsan edilmiştir.⁴⁶

19 Şevval 1212'de (6 Nisan 1708) Serdarlar Kâtibi Mehmed Sıddık Efendi'ye yarım masura; 7 Cemaziyelevvel 1214'te müderris Yahya Begefendi'ye yarım masura; 21 Safer 1212 (15 Ağustos 1797)'de Sadrazam Ragıb Paşa'nın kızı Lübabe Hanım'a yarım masura; 5 Rebiülevvel 1212'de (28 Ağustos 1797) İzzet Ahmed Paşazâde Abdullah Begefendi'ye yarım masura; 1213 (1798-1799)'da Mustafa Reşid Efendi Hazretleri'nin hânesine yarım masura; Recep 1211'de (31 Aralık 1796-29 Ocak 1797) Hazînedâr Nazperver Usta'ya iki masura; fi Recep 1213'te (23 Aralık 1798) Silahdâr Hacı Mehmed Ağa'ya yarım masura; 27 Zilkâde 1213'da (2 Mayıs 1799) Hâssa Hasekilerinden İbiş Ağa'ya iki *çuvaldız*⁴⁷ hanelerinde veya sâhilhânelerinde kullanılmak üzere ihsan edilmiştir.⁴⁸

Vakıf su sahipleri, sularının fazlasını vakıflarına gelir sağlamak gayesiyle belirlenen fiyat üzerinden kiraya verirlerdi. Vakıf suyunu kiralayanların elinde *temessük* denilen günümüzdeki kira kontratı mukâbili bir belge bulunurdu.⁴⁹ Temessüklerde işlemlerin kolaylığı için kiralanan suyun asgarî miktarının en az yarım masura olması şart koşulurdu.⁵⁰

Mihrişah Vâlîde Sultan Bendi'nin sularının fazlası da vakfa gelir getirmesi gayesiyle kiralanmıştır. Sözelimi Şevval 1215 (15 Şubat-15 Mart 1801) tarihinde Şamanto isimli Yahudi'ye, hânesinde kullanması için bir masura su bir akçeye; Şevval 1216'da (4 Şubat-4 Mart 1802) Dolmabahçe yakınlarındaki Gümüş Hamamı'nın sâhibesi Ayşe Hatun'a bir masura su bin kuruş *mu'accele*⁵¹ ve günlük bir akçeye; Gurre-i Rebiülevvel 1217'de (2 Temmuz 1802) Sarraf Murad'a hanesinde kullanması için bin kuruş *mu'accele* ve günlük bir akçe ile bir masura; 11 Ramazan 1218'de (25 Aralık 1803) Tersane Hamalbaşısı Petro'ya hanesinde kullanılmak üzere iki yüz elli kuruş *mu'accele* günlük yarım akçe ile bir *çuvaldız* su kiralanmıştır.⁵²

Vâlîde Sultan Bendi'nde gerek duyulduğunda tamiratlar yapılmıştır. 22 Şevval 1267 (23 Mart 1851) tarihinde Belgrad Ormanları ve Bahçeköy'deki

45 Memşâ: Tuvalet

46 *Vakıf Su Defterleri Avrupa Yakası Suları II*, 133-138.

47 *Çuvaldız*: 1 lüle suyun 32'de biri.

48 *Vakıf Su Defterleri Avrupa Yakası Suları II*, 29-131.

49 Hasan Güneri, "Vakıf Suları ve Su Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, 1971, IX, s. 69.

50 Gülfettin Çelik, *Su Hukuku ve Teşkilatı*, İstanbul: İstanbul Su ve Kanalizasyon Genel Müdürlüğü Yay. 2000, s. 50-52.

51 *Muaccele*: Vakıf mülklerin kiralardan peşin alınan kısım.

52 *Vakıf Su Defterleri Avrupa Yakası Suları II*, 146-151.

yedi bendin tamirat muhasebesi için tutulan kayıta⁵³ Mihrişah Vâlîde Sultan Bendi'nin tamiratındaki harcama kalemleri şu şekilde kayıt altına alınmıştır:

Bendin iç ve dış taraflarının bağlantı yerlerindeki lökün derzi için	3.830 kuruş
Bend üzerinde yerinden oynamış bazı taşların harçla bastırılması ve bağlantı yerlerine lökün derzi için	4.928 kuruş
Bendin önündeki yeni taş yolun duvarının yenilenmesi ve arka tarafına toprak doldurulması için	864 kuruş
Kasr-ı Hümâyûn önündeki set duvarına harç ve lökün kalayı için	210 kuruş
Bendin bir başındaki duvarın iki tarafına Arnavud derzi için	26.5 kuruş
Mevcut set duvarının yüzüne Arnavud derzi için	359 kuruş
Bendin önünde savak suyunun lağmına verilmek için mevcut olan set duvarı üzerindeki noksan kapaklara ilave yapılmasıyla birlikte harçla bastırma ve derzi için	2.400 kuruş
Nakliye ve hammâliye için	1.271 kuruş
Yekûn	13.988.5 kuruş

Vâlîde Bendi'nde *payandaların* üstüne üç basamakla çıkılan yer namazgâh⁵⁴ olarak düzenlenmiş ve etrafı korkuluklarla çevrilmiştir.⁵⁵

Padişahlar tarafından gerek avlanmak, gerekse dinlenmek amacıyla Belgrad Ormanları ve Bahçeköy'deki bentlerin hemen yanı başlarına kasırlar inşa edildiği bilinmekle birlikte bu kasırlar günümüze kadar ulaşmamıştır. Ancak Vâlîde Bendi'nin vakfiyesinden öğrendiğimiz kadarıyla Mihrişah Sultan, bendinin *bâlâ'sına* (üst taraf)sına iki de kasır yaptırmış; ayrıca bu kasırların bakımı, onarımı ve temizliği için günlük yirmi akçe maaşla bir görevli tayin

53 BOA. Ev. d. 14411(22 L 1267).

54 Namazgâh, yolcuların namaz ibadetini yerine getirebilmeleri için kible yönünü tayin eden mihrap taşının bulunduğu yerdir. Genellikle şehir dışında bulunan namazgâhlarda halk; bayram namazı, yağmur duası vb. durumlarda namaz kılardı. Namazgâhlar ayrıca yolculuk esnasında halkın kible ve abdest alma bakımından sıkıntı çekmemesi için de yapılırdı. Vâlîde Bendi ve bazı bentlerde namazgâhın bulunması bize buralarda yağmur duasına çıktığını veya buraya gelen insanların namazlarını burada kılabildiklerini göstermektedir.

55 Çeçen, *Taksim ve Hamidiye Suları*, s. 55.

etmiştir.⁵⁶ Rûznâme-i Ahmed Efendi eserinde padişahın bendin inşaatını kontrol gayesiyle gittiğinde *konağ-ı mezkûrda* istirahat ettiğini, inşaatın bitiminden sonraki ilk ziyaretinde ise *kenar-ı bendde bina olunan kasr-ı şâhânede* dinlendiğini yazmaktadır.⁵⁷ Ayrıca konuyla ilgili bir arşiv belgesi bendin masraflarıyla birlikte bu iki kasrın tamirinden de bahsetmektedir.⁵⁸

22 Zilhicce 1317 (23 Nisan 1900) tarihli bir tezkirede isim verilmeksizin iki kasrın, dönemin padişahının emri üzerine *hedm ve tesviye* edildiği (yıkılıp yerinin düzeltildiği) ve bu esnada zarar gören Vâlide Bendi ile Sultan II. Mahmud bentlerinin tamiri için gerekli olan 3.331 kuruşun hazinece ödendiği yer almaktadır.⁵⁹ Bu tezkire adı geçen bentlerin yanı sıra bunların hemen yakınlarında iki de kasrın varlığından haber vermektedir. Kasırların padişahın emriyle yıkıldığına dair bilgilerin yer aldığı belgede, kasırların niçin yıktırıldığına dair bilgi yoktur. Günümüzde II. Mahmud Bendi ile Vâlide Bendi'nin hemen yanı başlarında bahsettiğimiz kasırların temellerine ait kalıntılar görülmektedir.

Sonuç

Devletlere medenî olma özelliği kazandıran en önemli ölçütlerinden birisi hiç şüphesiz karşılıksız olarak verdikleri hizmetlerdir. Osmanlı Devleti, medeniyet seviyesinin göstergesi olan bu hizmetlerin büyük bir kısmını “vakıf” müessesesi aracılığıyla karşılamıştır.

Vakıf müesseselerinin verdikleri hizmetlerin arasında su vakıflarına konu olan çeşmeler, sebiller, su kuyuları ve bentler önemli yer tutmaktadır. Bentleri diğer vakıf su hayratlarından ayıran en önemli özellik yapımı, bakımı ve tamirleri için zengin bir bütçe gerekmesidir. Bundan dolayı bentler padişah ve hânedân üyeleri tarafından inşa edilmişlerdir. Vâlide Sultan Bendi ve diğer bentler, İstanbul sur içinin suyunun azalması, bu sulara takviye yapılması, yapılan hayratların su ihtiyacının karşılanması vb. amaçlarla inşa edilmiştir.

Osmanlı Devleti, tarihî suyollarını XX. yüzyılın başlarına kadar kullanmış bu tarihlerden sonra bu hatlardan bazıları tamamen terkedilirken Kırkçeşme ve Taksim Suları'nı oluşturan hatlar belli noktalara kadar kullanılmaya devam edilmiştir.

Vâlide Bendi ile birlikte Topuzlu Bendi ve II. Mahmud Bendi'nin sularından oluşan Taksim Suları İsâle Hattı, Osmanlı Dönemi'nde kullanılan ve

56 VGMA, Mihrişah Vâlide Sultan Vakfiyesi, 636/71/2.

57 Ahmed Efendi, *Rûznâme*, s. 224-225; 253.

58 BOA. Ev.d. 14411 (22 L 1267).

59 BOA. DH. MKT. 2335- 46.

hattın ilk dağıtım noktası olan Hacıosman Maksemi'nin olduğu yere kadar sağlam olup hâlâ kullanılmaktadır.

Vâlîde Bendi günümüzde diğer bentlerle birlikte İSKİ'ye bağlı Vakıf Sular Şube Müdürlüğü'nün bakım, koruma ve idaresi altında olup sağlam bir haldedir.

Vâlîde Bendi'nin hâlâ vakıf su olarak insanlara hizmet etmesi vâkife Mihrişah Sultan'ın arzusunu yerine getirmektedir. Ancak tarihî Taksim Suları İsale Hattı üzerinde olup Vâlîde Bendi'nin sularıyla beslenen ve birçoğu Mihrişah Sultan tarafından vakıf olarak inşa edilen pek çok çeşme, hattın değişmesi üzerine âtil hale gelmiştir. Bunlardan bir kısmı yıkılıp yok olurken, günümüze kadar gelenlerin büyük bir kısmı da bakımsız haldedir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri:

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA. Ev. d. 14411 (22 L 1267)

BOA. DH. MKT. 2335- 46

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)

VGMA, Mihrişah Vâlîde Sultan Vakfiyesi, 636 / 71 /2

Diğer Kaynaklar:

Acar, Şinasi, *Bentler ve Sinan'ın Suyolu*, İstanbul: Biryıl Kültür Sanat Yayınları, 2010

_____, "Belgrad Ormanı'ndaki Bentler", *Yapı Dergisi*, 2007, sayı: 309.

Ahmed Efendi, *III.Selim'in Sırkatibi Tarafından Tutulan Rûznâme*, haz. V. Sema Arıkan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993.

Alpgüvenç, Can, *Hayırda Yarışan Hanım Sultanlar*, İzmir: Kaynak Yayınları, 2010.

Çeçen, Kazım, "Bent", *DİA*, 1992, V.

_____, *Taksim ve Hamidiye Suları*, İstanbul: İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, 1992.

_____, *İstanbul'da Osmanlı Deorindeki Su Tesisleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İnşaat Fakültesi Matbaası, 1984.

Çelik, Gülfettin, *Su Hukuku ve Teşkilatı*, Ahmet Kala (Proje yöneticisi), haz. Ahmet Tabakoğlu v.d.ğr., İstanbul: İstanbul Su ve Kanalizasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, 2000.

Ergin, Osman Nuri, "Bend" *İslam Ansiklopedisi (İA)*, 1986, II.

Evlîya Çelebi, *Seyahatnâme*, haz. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995, I.

Eyice, Semavi, "İstanbul (Tarihi Eserler)", *İA*, V/II.

Göncüoğlu, Süleyman Faruk "Humbarahane ve Camii" *DİA*, 1998, XVIII.

Güneri, Hasan, "Vakıf Suları ve Su Vakıfları" *Vakıflar Dergisi*, 1971, IX

Hasol, Doğan, *Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul: Yem Yayın (Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları), 1975.

Kanar, Mehmet, *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Birim Yayıncılık, 1993.

Nirven, Saadi Nazım *İstanbul Suları*, İstanbul: İstanbul Halk Basımevi, 1946.

- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993
- Parlak, Sevgi, "Mihrişah Vâlide Sultan Külliyesi" *DİA*, 2005, XXX.
- Parmaksızoğlu, İsmet "Mihrişah Vâlide Sultan" *Türk Ansiklopedisi* Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1976, XXIV.
- Pazan, İbrahim, *Padişah Anneleri*, İstanbul: Babiâli Kültür Yayıncılığı, 2007.
- Sakaoğlu, Necdet, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 2008.
- Tursun Bey, *Tarih-i Ebü'l-Feth*, haz. A.Mertol Tulum, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1977.
- Uluçay, M. Çağatay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1980.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Saray Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1984.
- Vakıf Su Defterleri Avrupa Yakası Suları I-II*, Ahmet Kala (Proje yöneticisi), haz. Ahmet Tabakoğlu v.dğr., İstanbul: İstanbul Su ve Kanalizasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, 2002.
- Vakıf Su Defterleri Suyolcu I*, Ahmet Kala (Proje Yöneticisi), haz. Ahmet Tabakoğlu v.dğr., İstanbul: İstanbul Su ve Kanalizasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, 2003.
- Vakıf Su Defterleri İlmühaber (1667-1871) II*, Ahmet Kala (Proje Yöneticisi), haz. Ahmet Tabakoğlu v.dğr., İstanbul: İstanbul Su ve Kanalizasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, 1997.
- Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Basımevi, 1988.
- Yüngül, Naci, *Taksim Suyu Tesisleri*, İstanbul: İstanbul Belediyesi Sular İdaresi Yay., 1957.

Ekler

Vâlide Mihrişah Sultan Bendi'nden su tahsis edilen şahıs ve kurumlardan bir kısmı.⁶⁰

S.N	Su tahsis edilen yer	Şahıs / Kurum	Su Miktarı	Açıklama
1	Kabataş	Emin Beg Sâhilhânesi	1 masura	İhsan edildi
2	Cihangir	Hazinedâr Nazperver Sultan Çeşmesi	2 masura	İhsan edildi
3	Fındıklı	Sultan Kethüdâsı Ömer Ağa Sâhilhânesi	1 masura	İhsan edildi
4	Kabataş	Serrâclar Kâtibi Mustafa Efendi Sâhilhânesi	Yarım masura	İhsan edildi

60 Tablo, *Vakıf Defterleri Avrupa Yakası Suları I*, 110-112; *II*, 120-153 ile *İlmühaber Defterleri II*, 100-104'teki konuyla ilgili bilgilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

5	Fındıklı	Vâlîde Sultan Kethüdâsı Yusuf Ağanın Hanımı Zeliha Kadın Sâhilhânesi	1 masura	İhsan edildi
6	Tophâne	Kâdirihâne Zâviyesi	Yarım masura	İhsan edildi
7	Tophâne / Yazıcı Câmii Mahallesi	Topçubaşı Mümin Ağa Çeşmesi	1 masura	İhsan edildi
8	Tophâne / Hendekbaşı	Hazîne Vekili Bilal Ağa Çeşmesi	2 masura	İhsan edildi
9	Kasımpaşa / Tepebaşı	Edhem İbrahim Efendi Çeşmesi	1 masura, 1 çuvaldız	
10	Kasımpaşa	Mevlevihâne Zâviyesi	1 masura	İhsan edildi
11		Galatasarây-ı Hümâyûn	1 masura	İhsan edildi
12	Defterdâr Yokuşu	Sâbık Serbostanciyân-ı Hassa Mustafa Ağa	1.5 masura	İhsan edildi
13	Galata / Karaköy Kapısı	Gâzi Sultan Osman Han Çeşmesi	2 masura	
14	Tophâne/ Kışlakapısı	Sultan Ahmed Han Çeşmesi	1 masura	
15	Salıpazarı	Musâhib Mehmed Ağa Çeşmesi	1 masura	
16	Fındıklı	İsmail Efendi Sâhilhânesi	Yarım masura	
17	Fındıklı	Kadrî Ağa Sâhilhânesi	Yarım masura	İhsan edildi
18	Fındıklı/ Kalafatyeri	Vâlîde Sultan Kethüdâsı Kapuçuhadârı Ömer Efendi Sâhilhânesi	1 masura	
19	Fındıklı/ Mollabayırı	Vâlîde Sultan Çeşmesi	1 masura	Tayin edildi
20	Ayaz Paşa	Gazi Ahmed Paşazâde Abdullah Beg Sâhilhânesi	Yarım masura	
21	Fındıklı/ Mollabayırı	Musâhib el-Hâc Hasan Ağa Sâhilhânesi	Yarım masura	İhsan edildi

22	Kabataş	Musâhib Sâdık Ağa Sâhilhânesi	Yarım masura	İhsan edildi
23	Kabataş	Teberdâr el-Hâc Hüseyin Ağa Sâhilhânesi	1 masura	
24	Tophâne	Yemişçibaşı Ahmed Ağa Sâhilhânesi	Yarım masura	
25	Firuz Ağa Mahallesi	Ahmed Ağa Sâhilhânesi	Yarım masura	
26	Aslanağzı	Konsolos Hânesi	Yarım masura	
27	Kulekapısı	Mevlevîhâne Zâviyesi	1 masura	
28		Korfa Tercümanı Hânesi	Yarım masura	
29	Dörtüolağzı	Düzoğlu Hânesi	1 masura	
30	Aslanağzı	Rusya Tercümânı Hânesi	Yarım masura	
31	Beyoğlu/ Do- muzhâne Sokağı	Bir çeşme	1 masura	
32	Tatavla	Bir çeşme	2 masura	
33	Kara Bâli	Gümüş Hamamı	1 masura	Kiralandı
34	Fındıklı	Nâilî Efendi Sâhilhânesi	Yarım masura	İhsan edildi
35	Çukurçeşme	Bâyezidzâde el-Hac Ahmed Efendi Sâhilhânesi	1 masura	
36		Firuz Ağa Memşâları	Yarım masura	İhsan edildi
37	Kabataş	Hasan Efendi Sâhilhânesi	1 masura	
38	Kazgancı Mahallesi	Silahdâr Ağa Çeşmesi	Yarım masura	Kiralandı
39	Mollabayırı	Sadrazam Silahdâr Ağa	Yarım masura	
40	Hüseyin Ağa Mahallesi	Dülbendci Maviroz Hânesi	1 masura	
41	Hüseyin Ağa Mahallesi	Tersane Hamalbaşısı Petro'nun Hânesi	1 çuvaldız	Kiralandı
42	Hüseyin Ağa	Bekir Efendi Çeşmesi	1 masura	

	Mahallesi			
43	HüseyinAğa Mahallesi	Sarraf Kirkor Hânesi	1 masura	
44	Kuloğlu Mahallesi	Düzoğlunun Damadı Avanis Hânesi	Yarım masura	
45		İngiltere tercümânı Ahli Çeçilya Hânesi	Yarım masura	
46	Tomtom Mahallesi	Mukdar Beg Hânesi	1 masura	
47	Kalafatçıbaşı Mahallesi	Rusyalı Bican Hânesi	Yarım masura	
48		Mevlevîhâne bitişiğindeki ekmekçi fırını	1 masura	
49	Kasımpaşa	Patozya Uyancıoğlu Hânesi	Yarım masura	
50	Kasımpaşa	Büyük Câmii bitişiğindeki hamam	2 masura	
51	Tomtom Mahallesi	Bir hamam	1 masura	
52	Kasımpaşa/ Uzunyol	Vâlîde Sultan Çeşmesi	1 masura	Tayin edildi
53		Galatasaray bitişiğindeki Vâlîde Sultan Çeşmesi	2 masura	Tayin edildi
54	Salıpazarı	Topçubaşı Hânesi	Yarım masura	
55	Fındıklı	Arabacılar Kâtibi Mustafa Efendi Hânesi	Yarım masura	
56	Fındıklı	Seyyid Mehmed Efendi Hânesi	Yarım masura	
57	Fındıklı	Kolluk bitişiğindeki Silahdâr Mustafa Paşa Çeşmesi	Yarım masura	
58	Fındıklı	Sultan Kethüdâsı Ömer Ağa Çeşmesi	1 masura	
59	Alçakdam Mahallesi	Vâlîde Sultan Çeşmesi	1 masura	Tayin edildi
60	Cihangir Mahallesi	Vâlîde Sultan Çeşmesi	1 masura	Tayin edildi

61		Tophâne Kışlası	2 masura	Tayin edildi
62		Arabacılar Kışlası	2 masura	Tayin edildi
63	Kabataş	Ali Efendi Hânesi	Yarım masura	
64		Ayaz Paşa Hamamı	Yarım masura	
65	Ayaz Paşa	Porçlı Efendi Hânesi	Yarım masura	
66	Dolmabahçe/ Süleymaniye Mahallesi	Serfirâz Kadın Sâhilhâne- si	1.5 masu- ra	İhsan edildi
67		Beşiktaş'ta köprü bitişi- ğindeki hamam	1.5 masu- ra	
68		Tersâne-i Âmire'de Havz- ı Kebîr bitişiğindeki Çeş- me	2 masura	
69		Salkapusu bitişiğindeki hamam	1 masura	
70	Kasımpaşa/ Sakızağacı Mahallesi	Vâlide Sultan Çeşmesi	2.5 masu- ra	Tayin edildi
71	Tatavla	Vâlide Sultan Çeşmesi (iki adet)	2.5 masu- ra	Tayin edildi
72	Unkapanı	Şazeli Şeyhi Ahmed Efendi Zâviyesi	Yarım masura	İhsan edildi
73		Çelebi Mehmed Emin Ağa Hânesi	1 masura	İhsan edildi
74		Serdarlar Kâtibi Mehmed Sadık Efendi Hânesi	Yarım masura	İhsan edildi
75	Fındıklı/ Hamal- lar İskelesi	Musâhib Hacı Hasan Ağa Sâhilhânesi	1 masura	İhsan edildi
76	Aksaray / Cellad Çeşmesi	Dergâh-ı Âli Gediklile- rinden Seyyid İbrahim Hânesi	1 masura	İhsan edildi
77		Müderris Yahya Efendi Hânesi	Yarım masura	İhsan edildi

78		Hâcegân-ıDivân-ı Hümâyûn Resmi Osman Efendi Hânesi	1 masura	İhsan edildi
79	Kılıçali Paşa Mahallesi	Halil ibn Ahmed Hânesi	Yarım masura	İhsan edildi
80		Ömer Efendi Hânesi	1 masura	İhsan edildi
81	Kılıçali Paşa Mahallesi	el-Hâc İbrahim Ağa Hânesi	1 çuval- dız	İhsan edildi
82	Fındıklı/ Pe- rizâde Hatun Mahallesi	Giritli Hasan Ağa Çeşme- si ve Hânesi	1 masura	İhsan edildi
83	Kılıçali Paşa Mahallesi	Yağlıkçı İbrahim Ağa Hânesi	1.5 masu- ra	İhsan edildi
84	Eyüp	Lâlîzâr Tekkesi	1 masura	İhsan edildi
85	Fener Kapısı	Sakızlı Skerlet Hânesi	1 masura	Kiralandı
86	Beşiktaş / Yahya Efendi Mahallesi	Sadr-ı Esbak Râgıb Pa- şa'nın kızı Lübâbe Hanım Hânesi	Yarım masura	İhsan edildi
87	İstanbul/ Soğan- cıbaşı Câmii yakınında	Hacı Mehmed Emin Efendi Hânesi	1 masura	İhsan edildi
88	Fındıklı/ Molla- bayırı	İzzed Ahmed Paşazâde Abdullah Beg Konağı ve yanındaki çeşme	Yarım masura	İhsan edildi
89	Fener	Dalo binti Aleksandri Hânesi	1 masura	
90	Kabataş	Mustafa Reşid Efendi Hânesi ve çeşmesi	2 masura	İhsan edildi
91	Beşiktaş	Mustafa Efendi Câmii karşısındaki eski bir çeş- me	Yarım masura	İhsan edildi
92		Yirmialtıncı Yeniçeri Kış- lası	Yarım masura	Tayin edildi
93	Çıkırıkçı Kemal Mahallesi/ Mi- mar Sinan Câmii karşısında	Odabaşı Mehmed'in yaptırdığı memşâlar	Yarım masura	Hibe edildi

94	Laleli Câmî yakınında	Hacı Mustafa Zihni Efendi Konağı	1 masura	Hibe edildi
95	Kasımpaşa/ Kamer Hatun Mahallesi, Aynalı Çeşme yakınında	Seyyid İbrahim Efendi Çeşmesi	5 çuvaldız	İhsan edildi
96		Seyyid Mehmed Efendi Hânesi	1 masura	İhsan edildi
97	Beşiktaş /Yahya Efendi Mahallesi	Vâlîde Sultan Çeşmesi	Yarım masura	
98	Kılıçlı Paşa Mahallesi	Kara Silahdâr Hacı Mehmed Ağa Sâhilhânesi	Yarım masura	İhsan edildi
99	Kabataş/ Avni Mahallesi	İltifat Kadın Hânesi	1 masura	İhsan edildi
100	Tatavla	Vâlîde Sultan Çeşmesi	2 masura	Tayin edildi
101	Kumkapı	Ahmed Efendi Hânesi ve yanındaki çeşme	1 masura	İhsan edildi
102	Tophâne	Firuz Ağa Câmîi memşâları için el-Hâc Mustafa Vakfı	Yarım masura	İhsan edildi
103	Elvan Câmîi Mahallesi	Haseki İbiş Ağa Hânesi	İki çuvaldız	İhsan edildi
104	Yahya Efendi Mahallesi	Kâtip Mehmed Hanif Efendi Hânesi	Yarım masura	İhsan edildi
105	Aksaray/ Kızıllımaslak	Arif Efendi Hânesi ve yanındaki çeşme	1 masura	İhsan edildi
106	Beşiktaş	Şem'î asel kârhânegisi Hacı Ali Ağa Hânesi	Yarım masura	İhsan edildi
107	Galata/ Perşembe Pazarı	Antuan Hânesi	Yarım masura	Kiralandı
108	Kılıçlı Paşa Mahallesi	Hamamcı es-Seyyid Hüseyin Ağa	1 masura	İhsan edildi
109	Beşiktaş	Ketenci Hamamı	1 masura	Kiralandı
110	Kumkapı/ Dülbendci	Kefere Hanı ve çeşmesi	1 masura	

	Mahallesi			
111	Balat	Yahudi Şamanto Hânesi	1 masura	Kiralandı
112	Ortaköy	Ahmed b. Mustafa Sâhilhânesi	Yarım masura	Kiralandı
113	Ortaköy	Sâbık Serdârlar Katib-zâdesi Mehmed Emin Efendi Sâhilhânesi	Yarım masura	Kiralandı
114	Beyoğlu/ Kala-fatçıbaşı	Tercüman Konton Hânesi	Yarım masura	İhsan edildi
115	Ördekkasap Mahallesi	Alacaçeşme yakınındaki bir bostan	1 masura	İhsan edildi
116	Kabataş/ Gümüşsuyu	Hamam	1 masura	Kiralandı
117	Vefa / Yahya Güzel Mahallesi	Hatice Nimetullah Hanım Hânesi	Yarım masura	İhsan edildi
118	Ortaköy	Zimmî Sarraf MuradHânesi	1 masura	Kiralandı
119	Ortaköy	Sarraf Şamonto hânesi	1 masura	Kiralandı
120	Ortaköy	Yorgo veledi Dimitriyalısı	1 masura	Kiralandı
121	Ortaköy	Sâbık İstanbul Ağasızâde Ahmed Ağa Sahilhânesi	Yarım masura	Kiralandı
122	Ortaköy	Artin veled-i Agop Sâhilhânesi	1 masura	Kiralandı
123	Arnavutköy	Kethüdâ İbrahim Besim Efendi Sâhilhânesi ve burada inşa edeceği çeşmeler	4 masura	Kiralandı
124	Kuruçeşme	Dimitraşko Beyzâde'nin Sâhilhânesi	2 masura	Kiralandı
125	Kuruçeşme	Aleksandri'nin Sahilhânesi	2 masura	Kiralandı
126		Sâbık Rikabdâr Rodosî Hafız Ahmed Ağa Hânesi ile Yahya Efendi Mahallesi'ndeki hamamı	Yarım masura	Kiralandı
127	Beşiktaş/ Yahya Efendi Mahallesi	Genç Mehmed Paşazâde İbrahim Beg Çeşmesi	Yarım masura	Kiralandı

Vâlîde Bendi'ne Ait Kitâbe

“Ve mine'l-mâi külle şey'in hayy”

Meâb ü melce-i kevnin mülûkin mâ-bihü'l-fahri
 Savâb-endîşi şâhânın, cihânın zıll-ı yezdânı
 Meârib menheli âmâl-i cûy-i cûd-i yenbû'î
 Muhît-i ma'delet Sultan Selim Hân-ı cihan-bânî
 Hurûş-i bahr-i cûşâcûş u feyzâ-feyz-i eltâfi
 İder serşâr havz-ı Nîl-kâm ü mâye cûyânı
 Eb u ceddine rahmetler o kulzüm-şevketin şimdi
 Zemânında suyuna girdi devlet buldu sâmânı
 Ser-â-pâ zihni hayra olduğu çün mâ' gibi mâil
 Zehî pür-âb ü tâb ü revnak-efzâ oldu ezmânı
 Hele hakk eyledi ser çeşmesi ashâb-ı hayrâtın
 Cenâb-ı vâlidesi Mihrişah Sultân-ı zîşânı
 O ümmü'l-mü'minînin hep zülâl-i meşreb-i sâfi
 Revândır sû-be-sû icrâ-yı âsâra hırâmânı
 Ser-i dest-i atâyâ-rîzi zer-mîzâb-ı ref'ettir
 Ki ânın cedvel-î sîmîni iğnâ etti devrânı
 Bu demde cûşîş-i selsâl ü câri himmet-i pâki
 Azîm bend yaptı derya kıldı seyl ü cûy-ı bârânı
 Su gibi genc-i mâl-â-mâl mâli döktü bezletti
 Zehî bir mecma'ı mâ kıldı inşâ ol kerem kânı
 Revân âb-ı bekâ buldu cihâna tâze can virdi
 Azîz olsun su mânend ol hayât u rûh-i insânı
 Za'îf zencîr-i mevc âciz olunca zapttan mâ'yı
 Müessis bende çekti ettiğiyçün böyle tuğyânı
 Hoşâ zî-bende bend ü dil-küşâ sedd-i sedîd elhâk
 Ulüvv-i tâkı pest itdi sümüvv-i çarh-ı gerdânı
 İdüb hedm sedd-i İskender halîc açmak değil san'at
 Hüner bir böyle sed çekmekde pîş-i bahre âsani
 Halâvetde çağında bir içim sudan e'azz oldu
 Bu hoş bend-i bülend ü dil-pesend-i kand-efşânı

İki bend-i kadîm olmuşdu za'f-ı mâyeden evvel
 Şeker-âb sûretinde birbirine yokdu dermânı
 Tavassut itdi mâbeyne bu nev-bend anlara virdi
 Su sızmaz safvet ü sermâye-i âb-ı firâvânı
 Bunun şânı su koydû bâşına hep sedlerin yekser
 Nakş-ı ber-âb etti şöhret-i mecmu'-ı bendânı
 Zuhûrât istemez bu mâ belağdır vâridâtı çün
 Taşup eyler dü bende bahş hevâ-yı dürr-i bârânı
 Yapıldı ceyme çün Tophâne'de meştâ vü ser-pâgâh
 Asâkir mevc urub akdı gelüb doldurdu her yânı
 Tekessür itdi rîş-veş nâs füşhat buldu ol belde
 Güzel ma'mûr oldu lutf-i şehle çâr erkânı
 Kadîmi mâ kifâyet itmedi sükkânına amma
 Ânınçün mehd-i ulyâ oldu bu sedd-i nevi bâni
 Bu bend irvâ ider Tophâne vü İstanbul'u sanma
 Kılar tâ maverâ-yı nehre dek reyyân atşânı
 Cihandâ ba'de-zîn olmaz sadâyü'l-atş mesmû'
 Susub herkes su uyur gibi âsûde dil ü cânı
 Bu seddin çağlıyan şirin miyâhı sükker-âsâdır
 Sorulsun Zemzem'e bu bende midir pây-ı cevânı
 İyân aynü'l-yakîn aynü'l-hayâtın aynıdır bu bend
 Revâ Hızır olsa mîrâbı zehî mecrâ-yı nûrânî
 Tükendi gitdi âb ü dânesi İskenderin yohsa
 Gelüb olurdu bu seddin subaşısı şitâbânı
 İdüb derkâr-ı ayn-ı iltifât-ı şâmilin rıdvân
 Hamâ-yı bendin olsun ser-korucu vü nigezbânı
 İlâhî âb-ı rû-yı saltanat şâh-ı cihan-bânın
 Boğulsun lücce-i gamda serâpâ ehl-i udvânı
 Husûsâ maksem-i hayrât ü âsar Vâlide Sultan
 Ola dîl-sîr-i ömr-i sermedî bâ feyz-i Rabbânî
 Kalem bende edince vafını bend-i cedîdin gûş
 Cerriyü'l-âde sulandı ağzı ol dem oldu hayrânı
 Zülâl-i bâride dil-teşne-âsâ şevk ü hâhişle

Devâ bihî mısra'-ı tarîh inşâd etti şâyânı
 Aceb dil-cû-ter oldu her biri Ârif selâsetle
 Bu ancak feyz-i Bârî'dir, değıldir yave-sencânî
 Misâl-i yemm verince Vâlide Sultân ihsânı
 1211
 Bu vâlâ sed tutub bend itdi hakkâ âb-ı hayvânı
 1211

Vâlide Bendi Vakfiyesi

"...Ve hüdâvendigâr-ı esbâk cennet-mekân huld-ı âşiyân merhûm ve mağfûrun leh Sultan Mahmud Hân tâbe-serâhu hazretlerinin bundan akdem müceddeden binâ buyurdukları cennet mekân firdevs âşiyân Sultan Bâyezîd Hân-ı Velî tâbe-serâhu hazretlerinin evkâf-ı aklâmundan olub Havâss-ı refî'a kazasında Fenâr mahalli hudûdu dâhilinde Bağçe Karyesi sınırında kâin bend-i atıklarından vâlide-i muhteremeleri merhûme Sâliha Sultan aleyha'r-rahme ve'l-gufrân hazretlerinin bin yüz kırk beş tarihinde fî-sebîl-lillâhi te'âlâ mârû'z-zikr Bağçe Karyesi'nde mahrûse-i Galata'ya muzâf kasaba-i Tophâne'de Begoglu nâm mahalde kâin kısmına gelince müceddeden binâ buyurdukları kanavât-ı müsennâtlarıyla mahrûse-i Galata ve kasaba-i Tophâne ve Beşiktaş ve mahal-i sâireye ber-vechi ta'yin cereyân eden yirmi üç lüle ve beş masura mâ-i lezîz bend-i merkûm sağîr ve dereleri kalîl olmağla seyl-i bâran imlâ edemediğinden mâ'-adâ mürûru'z-zemân kurûr-ı şuhûr u avâm ile dîvârları harâb ve rehnedâr olub müctemi' olan mâ-i lezîz kalîl ve zâyî' ve telef ve bend-i merkûmdan Begoglu nâm mahalde vakî' maksem-i mezkûra gelince mefrûş kanavâtı dahi bi'l-küllîye harâb olduğundan nâşi vakt-i şitâya değın müctemi' olan mâ-i lezîz dahi ekseri kezâlik zâyî' ve nâ-bedîd olub maksem-i merkûm ancak sekiz lüle mikdârı mâ-i lezîz ceryân etmekle ol vechile ta'yinât-ı merkûmeye kifâyet etmediğine binâen mâ-i lezîz husûsunda ahâli-i merkûmunun ve sâir ibâdullâhın küllî zarûret ve müzâyakaları olduğu hasebiyle menba'-ı 'ayn-ı hayât-ı cûd-ı ihsân şehriyâr-ı zemîn ü zemân şevketlû mehâbetlû azametlû kudretlû kerâmetlû padişâh-ı âlem-penâh efendimiz hazretleri inâyeten ve merhame-ten hâlisen li-vechî'llahî'l-kerim mesârif-i kesîre ve himem-i vefîre sarfiyle kanavât-ı merkûmeyi ta'mîr ve termîm ve Acı Elma nâm mevkide müceddeden lağım hufr ve bina ile mecrâ-yı kadîmini tevsî' ve tanzîm buyurduklarına binâen eğerçi maksem-i mezkûre on altı lüleden ziyâde mâ-i lezîz ceryân eyleyüb ancak bâlâda tavsîf ve tebyîn olunduğu üzre bend-i merkûm sağîr ve divarları rahnedâr ve harâb olmağla müctemi' olan mâ-i

lezîzi evsât-ı sayfe kadar ta'yinât-ı merkûmeye kifâyet edüb ba'dehu yine bi'l-küllîye inkita' ile ibâdullâhın mâ-i leziz husûsunda müzâyekaları derkâr olduğuna binâen mehd-i ulyâ-i saltanat sedef-i dürr-i hilâfet-i aleyhü'z-zât-ı semmiyyetü's-sıfât müvekkilem müşârün-ileyhâ devletlû inâyetlû merhametlû veliyyetü'n-ni'âm-ı âlem Mihrişah Vâlide Sultan-ı aliyyetü'ş-şan hazretleri ibâdullâha kemâl-i merhamet ve şefkatlerinden nâşi hasbete'n-lillâhi'l-kerîm ve talebe'n-limerzâtî'r- Rabbü'r-rahîm mâ-i lezîz-i merkûme sayfen ve şitâen ale'd-devâm kemâl-i vüs'at ile bend-i merkûmdan muayyen olan mahallere cereyân ettiğinden mâ-âda İstanbul bendinde dahi killet-i miyâh nümâyân olursa küllî îânet ve âsitâne-i aliyye sekenesi dahi mu'terif-i bahr-i âtufetleri olduktan gayri Tophâne maksemine mûtaddan ziyâde cereyân eden mâ-i lezîzi irâde-i aliyye-i kerâmet ifâdeleri ta'alluk eden mahallere inâyet ve ihsân buyurmaları şurût-ı meriyyeden olmak üzere yine ma'ru'z-zikr Bağçe Karyesi sınırında kâin Eski Bağlar Deresi denmekle arîf mahalde kâin müşârün-ileyh Sultan Mahmud Han hazretlerinin ber-vech-i muharrer binâ buyurdıkları bend-i atîk-i mezkûr mahalli ile cennet-mekân Sultan Mehmed Han hazretlerinin Vâlide-i muhteremeleri merhûme ve mağfûrû'n-lehâ Hadîce Sultan hazretlerinin bin yetmiş dört senesinde binâ buyurdıkları Vâlide Havzı denmekle arîf havz olan sağîr dere beyinde kâin Arabacıoğlu Mandırası Deresi denmekle şehîr mahalle müşârün-ileyh Sultan Bâyezid tâbe serâhu vakfı mütevellisi izniyle bâ-tevfîk-i subhâni müceddeden binâ ve inşasına muvaffak oldukları matbûu'r-resm mâ-i lezîz bend-i kebîrinin bi'l-cümle ebniyesi ile bend-i merkûmdan müşârü'n-ileyh Sultan Mahmud Han hazretlerinin bend-i atîki mecrâsına gelince müceddeden hufr ve binâ buyurdıkları lağım ve kanavât-ı müsennâtın bi'l-cümle ebniyesi ve bi'l-cümle su nâzırı ve erbâb-ı miyâh ma'rifet-ü mîzan ve vezn ü ayar ve ihbârları ile zâhir ve be-dîdâr olub bend-i merkûmdan marü'z-zikr bend-i atîkin mecrâsına ilhâk ve idrâc buyurdıkları kanavât-ı müsennât-ı mezkûreye tebâiyyet ile mülkleri olan tâmmü'l-vezn ve'l-ayar yirmi üç lüle mâ-i lezîz-i cârilerini ve yine yedlerinde olan iki müteveli-i vakf temessükü muceblerince arsası müşârün-ileyh Sultan Bâyezid-i Velî vakfına senevî altı yüz akçe mukata'a-ı zemîn ile tasarruflarında olup üzerinde olan bi'l-cümle ebniye ve eşcâr... **(Burada vakfiyede adı geçen bütün vakıfların akarlarından uzunca bahsedilmektedir.)** Zikr-i mürûr eden bend-i cedîdin mâ-i lezîzinden Sultan Mahmud Han aleyhü'r-rahme ve'l-gufrân hazretleri bend-i atîk-i mecrâ-yı kadîmine ilhâk buyurdıkları yirmi üç lüle mâ-i lezîzin on altı lülesi ber-minvâl-i muharrer müşârün-ileyh Sultan Mahmud Han hazretlerinin mu'ayyenât-ı kadîmesine sarfolunub bâki yedi lüle mâ-i lezîzin iki lülesi dahi erbâb-ı miyâh beyinde câriye olan kâide-i kadîme-i mer'iyye üzere hakk-ı mecrâ mukâbili yine Sultan Mahmud Han mâ-i lezîzi mecrâsı-

na terk ile müşârün-ileyhin mu'ayyenât-ı kadîmesi olan on altı lüle mâ-i lezîz on sekiz lüleye iblâğ mahal-i kadîmeye cerâyan edüb bâki beş lüle mâ-i lezîz müşârün-ileyh Sultan Mahmud Han hazretlerinin Begoğlu nâm mahalde kâin makseminden ahz ve hasbete'n-lillâhi teâlâ dilediği mahalle icrâ eylemeye ve yine şol vechile şart ve ta'yin buyurdular ki yevmî yirmi beş akçe vazife ile iki kimesne ve yevmî yirmi akçe vazife ile bir kimesne ki cem'an üç nefer san'atında mâhir râhebîler bend-i cedîdi mezkûrumun hâr ü hâşâktan tathîr ve ale'd-devâm muhâfaza ve bend-i mezkûrdan müşârün-ileyh Sultan Mahmud Han lağmına gelinceye değin lağm-ı cedîdinin iktizâ eden ta'mîr ve termîmini ru'yet eyleyip işbu hizmetleri mukabelesinde vakf-ı şerifim ğallâtından vazîfe-i mezkûrelerine mutasarrıf olalar ve ahâr bir kimesne bend-i cedîd-i mezkûr bâlâsında kâin iki aded kasırların iktizâ eden mahallerini ta'mîr ve kasr-ı mezkûrları ru'yet ve muhâfaza ve tathîr eyleyüb ol dahi hizmet-i mezkûresi mukâbelesinde vakf-ı şerîfin gallâtından yevmî yirmi akçeye mutasarrıf ola ve mârû'z-zikr Ağrılyanoz Çiftliği dahi cibâyet-i vakf-ı şerîfden senevî icâre-i vâhide-i imtidâda sahîha-i şeriyye ile bâ-yed-i mütevellî gerek mârû'z-zikr Bağçe Karyesi mütemekkinlerinden suyolcu tâifesine ve gerek âhar tâlib-i muâvin kimesnelere îcâr olunub çiftlik-i mezkûr ile yine çiftlik-i mezkûre tab'iyet ile zirâ'at olunan arâzinin senevî altı yüz akçe mukata'a zemîni yine vakf-ı mezbûrum ğallâtından edâ ve teslîm oluna..."

Vâlîde Bendî'ne Ait Vakfiye
(VGMA, 636-71-2)

Vâlîde Bendî'ne Ait Kitâbe (H. Kazancıoğlu, 10.07.2015)

Vâlîde Bendi (H. Kazancıoğlu, 10.07.2015)

Vâlîde Bendi (H. Kazancıoğlu, 10.07.2015)

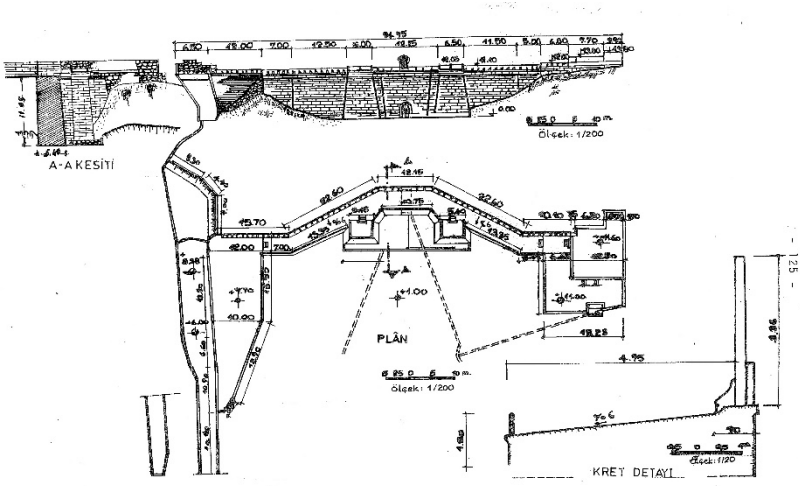
Vâlîde Bendi (H. Kazancıoğlu, 10.07.2015)

**Vâlîde Bendi, ön cepheden görünüş
(H. Kazancıoğlu, 10.07.2015)**

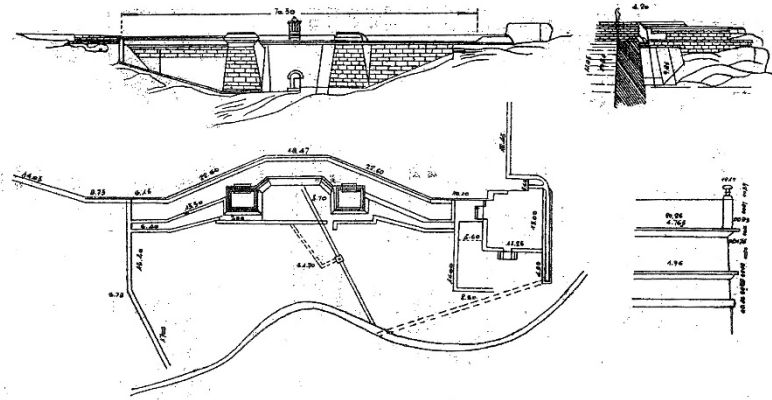

**Vâlîde Bendi, Namazgâh
(H. Kazancıoğlu, 10.07.2015)**

(Valide Bendi plan, cephe ve kesit)

(Çeçen, *İstanbul'da Osmanlı Devrindeki Su Tesisleri*, s. 125)

(Valide Bendi plan, cephe ve kesit)

(Nirven, *İstanbul Suları*, s. 187)